

Hormundberget, sägenomspunnet berg i Västerdalarna

Urban Gunnarsson, Hillersboda

Varje år, under andra söndagen i mars, ser man tydligt det väldiga Hormundberget i bakgrund av Vasaloppsstartens TV sändningar. Berget är ett mäktigt landmärke i övre Västerdalarna med en höjd av nära 660 m. Längre norrut blir dalen trängre och Transtrands runda fjäll gör sig påmind. Tvärsöver älven ligger det nästan lika höga Kastarberget.

Hormundberget är botaniskt intressant eftersom det har inslag av diabas på samma sätt som flera andra av de högre bergsområdena i östra Västerdalarna såsom Fenningberget, Lyberget och Öjsberget. Nere vid Västerdalälven ligger byn Gusjön med ett flertal gårdar (Tranberg 2014) och uppe på berget låg gården Klittfallet som fått sitt namn efter branten norr om bergets norra topp. Här uppe frös inte potatisen under järnnätterna, men annars var nog förutsättningarna för odling inte de bästa. Hormundberget var tidigare till stor del skogsklädd och på bergets västsluttning växte länge ett av Limas största träd till sett till volym, en stor gran. Upp på berget finns en höjtplatå som liksom Fenningberget har otaliga små myrar emellan bergsknallarna.

Under slutet av 1980-talet byggdes Kläppens skidanläggning i bergets väst- och nordsluttning. Flera liftar byggdes och en toppstuga byggdes på bergets norra topp. Stugbyn Gusjöbyn har funnits länge, men den växer årligen med ett antal nya hus. Självt kommer jag ihåg min första toppbestigning av berget tillsammans med far, faster och min äldre bror, några år innan skidanläggningen anlades.

En tur till Hormundberget i slutet av 1970-talet

Vi började då nere vid Hammargården, strax söder om Gusjöns campingplats och följde den gamla stigen upp mot berget. Ganska snart kom vi fram till ett fotavtryck av en jätte, format i en sten längs stigen. Som liten blev jag fascinerad av spåret. Efter att vandrat en bra bit till nådde vi upp till Klittfallet och de ruiner man kunde se där tillsammans med en bevarad jordkällare. Vi fortsatte den sista branta stigningen mot toppen och följde då en gammal telefontråd som gick upp till brandvak-

tarstugan uppe på norra toppen. Stugan stod fortfarande kvar, men brandtornet var rivet då vi var på toppen. Uppe på brandvaktarstugans tak hade man en milsvid utsikt över dalgången och ett helt nytt perspektiv på dalgången.

Exkursionsdeltagarna vid gamla jordkällaren vid Klittfallet. Foto: Johanne Maad.

Efter fika på taket berättades skrönan om kampen mellan två jättar, en på Horrmundberget och en på Kastarberget. Skrönan går så här: ”Jättarna skulle tävla i stenkastning. Katarbergsjätten var lite mindre och skulle kasta först, men hans sten träffade Horrmundbergsjättens ben, så att han blev halt. När han skulle kasta fick han därför inte iväg stenblocket tillräckligt långt utan det föll ner mitt i älven och kan ses vid lågvatten. Blocket var jämnat som ett bord, därav fick närmaste by Bolheden sitt namn. Med då blev jätten vred eller harmsen (hörmin på transtrandsmål), vilket skulle gett berget sitt namn. Horrmundbergsjätten ville då ta ett nappatag med sin kamrat på andra sidan älven. Han tog först ett steg, kort eftersom han var skadad, vilket syns i en sten i Gusjön mitt i en väg (den jag tidigare nämnt) och sen ett långt ända fram till Kastarberget. Där grep han tag i sin kamrat, skakade honom och slungade honom en fjärdingväg bort i bergen. När Kastarbergsjätten landade slog han näsan i backen så att blodet började rinna så mycket att det blev en bäck; den heter än idag Näsvalle.” här fritt be-

rättad efter den upptecknade versionen i Forsslunds del om Transtrand (Forsslund 1924).

Efter fikat på brandvaktarstugans topp letade vi upp Trollsterhuset, en grottformation med klippblock och branter strax sydväst om norra toppen. En fantastiskt spännande miljö att utforska för nyfikna. När Linné var på sin Dalaresa 1734, ville inte Transtrandskarlarna visa honom berget eftersom det var skombt (trolldigt på Transtrandsmål) (von Linné 1734). Ingen ville visa vägen dit eftersom man trodde att trollen skulle straffa den som kom i dess närhet. På Kläppens skidkarta har man döpt om Trollsterhuset till Kläppengrottorna. Efter besöket i Trollsterhuset var det dags att avsluta vandringen.

Vid ett senare tillfälle var vi på skolutflykt till Horrmundberget, troligen 1980, då gick vi från en vändplan en bit upp i Gusjöbyns stugby. Detta var också innan skidanläggningen byggdes. Förmodligen var det den sista i en lång rad av skolutflykter som gått upp till Horrmundberget och Trollsterhuset.

Tidigare utforskande av Horrmundberget

Till det tidigare utforskandet av berget har Karl Erik Forsslund bidragit (Forsslund 1924). Han har en utförlig artlista över vad som hittades uppe på Klittfallet. Senare har även Eric Stefansson bidragit och hans fynd publicerades i Färjes sammanställning av Transtrands flora (1961). Eric var uppväxt i Fiskarheden och utbildade sig till jägmästare och blev senare professor på avdelningen för skogsföryngring vid Statens skogsforskningsinstitut i Söderhamn.

På senare tid har branten Klittfallets lavflora utforskats av Janolof Hermansson och just här finns idag Sveriges rikaste lokal för långt broktagel, *Bryoria tenuis*, en mycket ovanlig art som är med på rödlistan som starkt hotad (EN). Långt broktagel finns även på fler ställen uppe på själva bergsplatån. Andra fynd av rödlistade lavar var: broktagel, *Bryoria bicolor*, norsk skrovellav, *Platismatia norvegica*, och violett tagellav, *Bryoria nadvornikiana*.

Horrmundberget har också visat sig vara rikt på så kallade hökfibblor. Det framkom under Torbjörn Tylers undersökningar i området 2007, då flera rödlistade småarter hittades, såsom rosenfotad fibbla, mjukbladig fibbla, Transtrandsfibbla och Älvdalsfibbla (Tyler 2010). Kastarbergets östsluttning är dock ännu rikare på hökfibblor och är med

78 småarter Dalarnas och är antagligen Sveriges rikaste lokal för artgruppen.

Exkursion till Horrmundberget 22 juli 2017

En tapper skara om sex personer mötte upp nere vid Kläppens värdshus på morgonen. Vi började dagen med att gå ner mot älven för att undersöka vad som kunde hittas i ängs- och åkermarkerna ner mot älvstranden. Vid åkerkanten hittade vi åkerkål, ängsskallra och misstänkt höstskallra, vid en bäck fann vi backruta, som därmed fick sitt första fynd i Transtrands socken. Nere i älven växte strandranukel, hårslinga och hästsvans.

Efter denna runda nere vid älven åkte vi upp på bergets nordsluttning och gick upp sista biten längs skidanläggningens öppna pister mot Klittfallets gamla gård. Vegetationen är frodig och vi hittar arter som torta, midsommarblomster och fyrkantig johannesört. Vissa delar är fuktiga och kärrartade åt det rikare hållet med arter som snip, kärrsälting och kärrspira. Vi hittar dock inte brudsporre, men en hel del jungfru Marie nycklar. Forsslund hade här uppgett fjällgentiana och kattfot, men dem kunde vi inte återfinna.

Utanför Trollsterhusets grotta. Foto: Mats Nordhag.

Tortan växer frodig i slalombacken på Horrmundberget. I bakgrunden syns dalgången norrut. Foto: Johanne Maad.

Vi fortsätter söderut mot Trollsterhuset och hittar det mitt emellan några nedfarter. Runt grottan hittar vi hönsbär, torta och lundgröe. I stenskrovlet har jag tidigare hittat mossor som nordlig fjädermossa, *Neckera oligocarpa*, hårsidenmossa, *Plagiothecium piliferum* och rostlummormossa, *Tetralophozia setiformis*. Grottan är stor; en fullvuxen man kan lätt stå i stora salen, och det finns flera utrymmen att krypa i om man är liten. En grotta finns beskriven från Horrmundberget i "Grottor i Kopparbergs län" (Hedin 1978), men det är uppenbarligen inte Trollserhuset, utan en liten blockgrotta väster om Storhön, Horrmundbergets södra topp. Denna grotta anses inte som skyddsvärd. Men det anser vi att Trollsetrhuset är, man kan bli orolig över att skidanläggningen, av misstag, kommer att göra ingrepp i själva Trollsterhuset. Kanske det skulle vara bra om man på något sätt uppmärksammade detta och t.ex. upprättade ett naturminne av stenformationen?

Efter detta besök fortsätter vi mot själva branten Klittfallet. Här hittar vi nattviol i slutningen och på marken växer rikligt med västlig hakmossa, *Rhytidiadelphus loreus*, en mossor mer vanlig i fuktiga oceaniska områden. Vi hittar också långt broktagel och nordlig klipptuss (*Cynodontium suecicum*) i själva branten och i den frodiga skogen hittar vi ögonpyrola, spindelblomster och kärrfibbla.

Ny art för Dalarna

Väl kommen ner till bilarna visar Mats Nordhag på ett foto som han fått in som tips om en stor kärlväxt på Horrmundbergets sydvästsuttning, dvs. på andra sidan berget. Vi åker således dit fastän klockan börjar bli mycket. Efter en hel del sökande efter de beskrivningar vi fått hittar vi växten ståendes efter en liten skogsbäck, nordväst om Björnhidåsen, flera kilometer från närmsta bebyggelse. Efter att ha undersökt växten och jämfört med floran kom vi fram till att det måste vara en aklejruta, *Thalictrum aquilegifolium*. Om det är ett rätt antagande så är det en ny art för Dalarna! Hur denna art som i våra trakter möjligen förekommer som rabattväxt hamnat här är naturligtvis svårt att veta, men den växte och såg ut att trivas i den annars frodiga vegetationen. En fin avslutning på en mycket intressant dag på Horrmundberget.

Mats Nordhag studerar aklejruatan. Foto: Johanne Maad.

Samanfattningsvis kan man säga att Horrmundberget är ett mycket intressant bergsområde ur många aspekter, geologiskt, kulturhistoriskt och naturmässigt. Artmässigt finns nog ännu mycket att upptäcka. Toppen på berget är på sina ställen relativt orörd med stora nyckelbiotoper och mycket fina myrar. Här finns vintertid fina skidspår. Grotterna vid Trollsterhuset är mycket spännande och kunde göras mer tillgängliga för besökare.

Referenser

- Forsslund, K.-E. 1924. Fulu fjäll och Transtrand. Nordiska boktryckeriet. Stockholm.
- Färje, C.G. 1961. Transtrands flora med artförteckning och kommentarer samt de dialektala namnen. Transtrands hembygdsförening, Sälen.
- Hedin, L.-H. 1978. Inventering av grottor i Kopparbergs län. Meddelande från länsstyrelsen i Kopparbergs län 1978:2 1 – 121.
- Tranberg, E.-Å. 2014. Gusjön och Höknäs. Folk och gårdar i Gusjöns och Höknäs byar. Transtrands hembygdsförening, Transtrand.
- Tyler, T. 2010. Dalarnas hökfibblor. Trollius 40: 1-145.
- Von Linné, C. *Iter Dalecarlicum*. (Dalaresan). The Linnéan Society of London, London.